

ISMERTETNI AZ ISMERTETŐT

SZAKÁLY Sándor: *Könyvekről és szerzőikről. Recenziók, kritikák 2005–2024.*

Facultas Cognoscendi Akadémia Alapítvány, Budapest, 2025. 489 oldal, ár nélkül

Könyvismertetőket írni bizonyos értelemben hálátlan feladat. Voltaképpen olyan hálátlan, hogy a neves brit író, George Orwell 1946-os, *Egy könyvismertető vallo-másai* című esszéjében egyenesen elátkozta az egész műfajt: „A könyvek hosszú távú, válogatás nélküli recenzeálása kivételesen hálátlan, idegesítő és kimerítő munka. Nemcsak azt jelenti, hogy néha rossz könyveket kell dicsérni, hanem folyamatosan ki kell találni olyan reakciókat, amelyeket az ember valójában nem is érez az adott könyvek iránt. A recenzens, még ha szakmailag érdeklődik is a könyvek iránt, ki van merülve, és az évente megjelenő ezrek közül valószínűleg ötven vagy száz van, amelyről szívesen írna. [...] A munkája többi része, bármennyire is lelkiismeretesen dicsér vagy ítél el, lényegében szélhámosság. [...] A szakmai témájú könyveket valóban szakértőknek kellene bírál-niuk. [...] De sajnos – ahogy minden szerkesztő tudja – az ilyesmit nagyon nehéz megszervezni.”

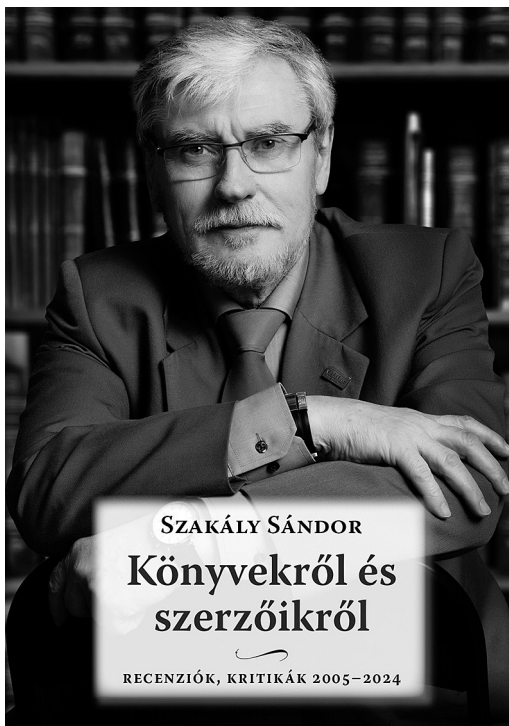
Orwellnek csak félig volt igaza: könyveket szak-mányban ismertetni valóban nehéz feladat, de a kitartó, precíz, szakmai munkának igen is megvan a gyümöl-cse. Mi sem mutatja jobban ezt, mint Szakály Sándor Széchenyi-díjas történész, az MTA doktorának, a KRE egyetemi tanárának, a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár főigazgatójának legújabb gyűjteményes kötete, a *Könyvekről és szerzőikről – Recenziók, kritikák 2005–2024*, amely **a szerző húsz év alatt megje-lent, éppen száz recenzióját és kritikáját tartalmazza**. Szakály Sándor, aki ezen sorok írójának nemcsak egyetemi oktatója, de első főnöke is volt, mindig is az elérhető tényekhez való ragaszkodásáról volt híres.

Idézni csak pontosan szabad, a tényeket pedig tisztel-ni kell – ez is levonható konklúzióként, ha az ember Szakály gyűjteményes kötetét forgatja. Amint a szerző rögtön tisztázza is bevezetőjében, célja soha sem más történészek és szerzők „kivégzése” volt, hanem érdemi kritika, jobbító javaslatok és útmutatás megfogalmazása. S valóban, a kötet hangvétele egészen száraz, szenv-telen – ami nem kérhető számon egy történészi mun-kán, sőt ez a megközelítés üdvözlendő, példaértékű. A recenziók logikus csoportosítást követnek: hadtör-ténelem, társadalom, politika, kisebbségek, adattárak, lexikonok, kronológiák, élet-rajzok, forrásközlések, doku-mentumkötetek, emlékira-tok, hadiművészet és sport.

A megjelenési helyeik álta-lában a *Honvédségi Szemle*, a *Hadtörténelmi Közlemé-nyek*, a *Magyar Napló*, a *Ma-gyar Hírlap*, a *Magyar Nem-zet*, a *Somogy*, a *Bécsi Napló* és még számos más folyóirat és napilap, de akad köztük a *Kommentár* folyóiratban megjelent írás is.

Az alábbiakban álljon itt néhány idézet a recenziók-ból, melyek megmutatják Szakály történészi hitvallá-sát. Bíró Aurél levéltáros vörösterorról szóló kötetéről például így ír: „Bíró Aurél a történettől elvárható mó-

don nem ítéletet hozott és mondott – az a bírák joga –, hanem feltárt, bemutatott, gondolkodásra késztetett. S ez így is van rendjén. A múlt megismertetése, illetve megismerése, kritikus vizsgálata a mi feladatunk. Eleink erényeit és hibáit egyaránt bemutatni, hogy mi ne legyünk részesei olyan eseményeknek, amelyek okán utódainknak majd szégyenkezniük kellene.” Bank Bar-bara Recskről szóló munkájáról pedig így fogalma-zott: „Aki nem élte meg ezt a világot, amit egyszerűen

SZAKÁLY SÁNDOR
**Könyvekről és
szerzőikről**
RECENZIÓK, KRITIKÁK 2005–2024

(de nem teljesen pontosan) csak Rákosi-rendszernek nevezünk, az nehezen hiszi el és érti meg, hogy mi is zajlott 1945 után Magyarországon. Ha Bank Barbara könyvét nem csak átlapozza, hanem alaposan el is olvassa, akkor közelebb kerülhet ahhoz a valósághoz és igazsághoz, amelyet évtizedekig elhallgattak előlünk. A hosszú elhallgatás miatt még ma is nagyon sokan azt hiszik: 1945-ben egy új, demokratikus Magyarország építése indult meg, és nem látják, hogy akkor egy megszállt országnak egy nagy birodalmi világba való beillesztése kezdődött el, nem kevés szenvedést, megaláztatást okozva a magyar népnek. S mindez közel fél évszázadig tartott.” A fenti eszmefuttatást a szerző alaposabban is kifejti L. Balogh Béni szovjet megszállásról szóló forráskiadása kapcsán. A szerző felteszi a kérdést: megállja-e a helyét az a terminológia, miszerint Magyarországot a szovjet csapatok „felszabadították” volna? Álláspontja itt olvasható: „Ha szigorúan ragaszkodunk a történeti tényekhez, akkor azt kell mondanunk: nem. S hogy miért nem? Mert Magyarország – akkori hivatalos nevén a Magyar Királyság – hadban állt a Szovjetunióval a II. világháború éveiben 1941 júniusától 1945 januárjáig (ha az Ideiglenes Nemzeti Kormány működését nézzük), illetve 1945 májusáig (ha a Szálasi Ferenc nevével fémjelezett hatalom regnálását is figyelembe vesszük). A háborúban pedig a szemben álló felek általában arra töreksenek, hogy az ellenséget legyőzzék, területét elfoglalják, és a békeszerződésben a saját érdekeiket érvényesítsék. Nem volt ez másképp az akkori magyar–szovjet, illetve szovjet–magyar viszonylatban sem. Magyarország politikai és katonai döntéshozói 1941 júniusában – egy, az országot ért, nem provokált és szovjet támadó felet vélelmező légitámadás után – úgy vélték: Magyarországnak csatlakoznia kell a Szovjetuniót megtámadó Német Birodalomhoz és a vele fegyvertársként már támadó román, finn, illetve szlovák és olasz haderőhöz. [...] A győztes ennek megfelelően is viselkedett. Az országot [...] legyőzöttként kezelték. Ezt akkoriban természetesen a győztes és a vesztes is így fogta fel, de a propagandagépezet már beindult.”

Az objektív történeti munka persze nem zárja ki az olvasmányos stílust. Schmidt Mária történész titkosszolgákról szóló munkájáról a szerző ezt írja: „Schmidt Mária könyve sajátos elegye az esszének és a tanulmánynak. Stílusa azok számára is vonzó olvasmánnyá teszi a kötetet, akik nem csupán elmélyült elemzésekre kíváncsiak, de »krimiként« is szívesen olvasnak a múltról, főleg annak kevésbé ismert történéseiről. Ez a munka az ő kíváncsiságukat is kielégíti, amely azzal is segíti az érdeklődő olvasót, hogy a különböző szereplőkről, szervezetekről a Függelékben több és alaposabb információhoz jut.” Különösen érdemes megfontolni Szakály forráskiadásokhoz fűzött

megjegyzéseit is. Bank Barbara, Mihályi Balázs és Tóth Gábor közösen szerkesztett budapesti ostromnaplógyűjteményéről a következőket írta: „Férfiak és nők, fiatalok és idősebbek emlékei az ostromról, az átéltszenvedésekről, zabrálásról, erőszakról, reménykedésről. A korabeli feljegyzésekben a szovjet Vörös Hadsereg katonáit ellenségnek, míg a magyar és német katonákat a »mieinknek«, illetve felszabadítóknak nevezték. Sokan hitték – vagy inkább csak remélték –, hogy a német és magyar csapatok majd felszabadítják a város budai oldalát [...] Ez azonban hiú remény maradt. A napok többnyire az óvóhelyeken, a mindennapi ellátási gondokkal fűszerezve teltek, halottak a barátok, ismerősök, rokonok között. Kit aknatalálat ért a bolt előtti sorba álláskor, kit eltévedt (?) golyó, másokat a család nőtagjai becsületének védelme során ért el a végzete. A szovjet Vörös Hadsereg általános erkölcsi állapotáról és a polgári lakossággal szembeni fellépéséről terjedő hírek nem bizonyultak alaptalannak. Aki tehetett, igyekezett elkerülni a »felszabadítókat«, akik nem egy esetben »megszabadítók« voltak. Megszabadították az emberek többségét az értékesebb, vagy csak annak vélt – mert csillogott-villogott az a »valami« – ingóságaitól. Természetesen a nők legalább olyan keresettek voltak, mint az órák. Scholz Ernő 1945. január 30-án a következőt jegyezte fel naplójába: »délután fél 3-kor megjelentek az első oroszok. Utána óraszedés 3 ízben, majd szörnyű éjszaka.« Két nappal később, 1945. február 1-én pedig a következő mondatok: »Napközben sokszor oroszok. Este kezdődik újból a nők válogatása, de megjelenik a barátunk. Aztán nyugalom.« Ilyen is volt. 1945. február 7-én már másról szól a bejegyzés: »Lódögtemetés. Találkozás Montagh doktorral. Két orosz elviszi a legértékesebb holminkat és élelműnket«. Az emlékezet, a korabeli naplók és feljegyzések nem egy esetben hitelesebbek, mint az utólagos feldolgozások. A jelzett írásokat nem szépíti meg a távoltság, a későbbi hatások és az elvárások. Fontos forrásai a múltunknak és mindazon történéseknek, amelyekről évtizedekig másként illett/kellett írni és szólni. Ma már kell és lehet is írni, beszélni mindarról, ami közel nyolc évtizeddel ezelőtt történt Budapest ostromának idején. Sajnos azok közül, akik mindezt átérték, már nem sokan lehetnek közöttünk, pedig lehetséges, hogy ma már elhinnénk nekik azt, amiről néha titokban meséltek, de akkor a tanult történelem okán hitetlenkedünk”.

Szakály Sándor történészként, oktatóként és főigazgatóként is fiatal történészek, kutatók nemzedékének karrierjét segítette elindítani. Kötete útmutatásul szolgálhat nemcsak a recenzeált szerzők, de bármely érdeklődő és szakmabeli számára, aki szeretné elsajátítani a nagyok nemzedékének szakmai elveit, történeti krédóját.

VESZPRÉMY LÁSZLÓ BERNÁT